

Den tause minoriteten

JERUSALEM-ARMENERNE OG DERES IDENTITET¹

FAGFELLEVDERT

Selv om de har et eget kvarter i Gamlebyen i Jerusalem, basert på deres etnisitet, og til tross for at de befinner seg midt i en betent og langvarig konflikt, er armenerne i Jerusalem en relativt ukjent gruppe.

Av Eyvind Bøe, master i religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen med oppgaven *Når det er farlig å fortelle. Identitet blant armenerne i Jerusalem.*

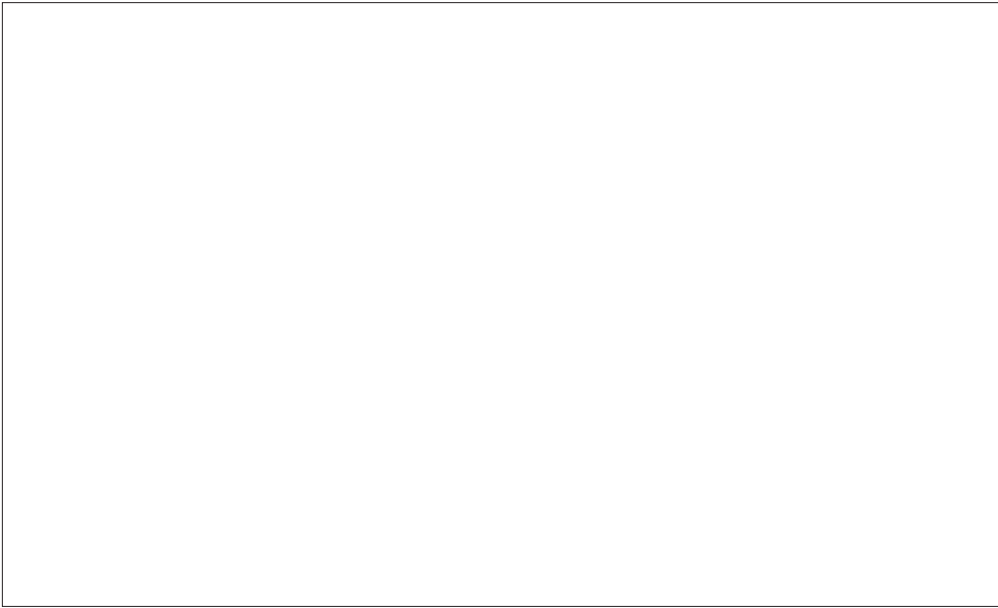
Da jeg befant meg i det armenske kvarteret i Jerusalem, ble jeg stående og se på et rustent skilt hvor det stod "Armenian Museum". Skiltet så ut til å peke rett på en vegg. Jeg lette meg frem til en dør hvor kun en liten luke var åpen. Det var folketomt utenfor, men en eldre mann lå og sov i resepsjonen. Jeg banket så hardt på døren at han våknet. Han viftet med armen og ropte "Stengt, stengt", selv om tidspunktet tilsa at det skulle være åpent. Jeg gikk min vei, og tenkte at det kom til å bli vanskelig å skaffe informanter blant de om lag 2000 armenerne i Jerusalem.² Samtidig økte den stengte døren nysgjerrigheten min. Jeg ville vite mer om denne minoriteten, som har en så lang og kontinuerlig historie knyttet til dette religiøse og konfliktfulle stedet, men som synes å stå i skyggen av og være klemmt mellom de muslimske og jødiske rivalene.

Denne artikkelen presenterer og diskuterer hvordan en gruppe på ti informanter ser på sin situasjon og sin identitet i lys av det å være armenerne i Jerusalem.³ I løpet av mine intervjuer ble religion, etnisitet, språk, historie og sted fremhevet som faktorer de gledelig ønsker å markere sin sosiale identitet med, og jeg betrakter

dem derfor som identitetsmarkører for informantene. Det samme gjelder den pågående konflikten og andre grupper som like fullt påvirker deres selvforståelse, ofte på en negativ måte, og gir dem en følelse av at deres identitet er truet. Derfor ønsker Jerusalem-armenerne også å forholde seg mest mulig nøytrale i den israelsk-palestinske konflikten. De snakker om å opptre som "en konfliktens balanse", men ofte snakker de ikke i det hele tatt. De ga nemlig uttrykk for at å fortelle om deres situasjon kan skade dem mer enn gagne dem.

Med hjelp av en spørsmålsrekke som er tilpasset intervjumaterialet og de ovennevnte identitetsmarkørene, tar artikkelen først for seg de synspunktene informantene formidlet. Svarene må forstås som det en kan kalle for deres opplevelsessannhet; altså hvordan de opplever verden. De ulike identitetsmarkørene er imidlertid ikke uavhengige faktorer, men utgjør til sammen grunnlaget for den identitetskonstruksjonen som danner Jerusalem-armenernes gruppetilhørighet. Etter spørsmålsrekken blir dette derfor vektlagt og diskutert i lys av teorier om narrativer og sosial identitet. Avslutningsvis oppsum-

Armenere i Jerusalem. Udatert bilde fra armeniansoferusalem.com.

merer jeg og reflekterer over det som kan sees som paradokser i informantenes uttalelser.

Jerusalem-armenernes narrativer

Hvordan ser informantene på deres historie, og hvilke narrativer legger de vekt på?

Som en eldre mann uttrykte det, har Jerusalem-armenerne observert alle de hendelsene som utgjør bakgrunnen for vår forståelse av Israel og Palestina i dag. "Den lange historien gir oss en unik posisjon, og er en årsak til at vi må beholde og videreføre vår kultur i Jerusalem," fastslo han. Men selv om informantene ofte vektla deres lange historiske bakgrunn som sådan, og brukte den til å legitimere armenernes tilstedeværelse i dag, fremhevet de som regel kun få konkrete hendelser. At Armenia var det første landet som proklamerte kristendommen som offisiell religion, fremstod som særlig betydningsfullt. Dette skjedde etter sigende i år

301 e. Kr., men ifølge forskere mest sannsynlig noe senere.⁴ Med dette følger også at armenerne var blant de første kristne som kom til Palestina. Her slo de seg trolig ned i løpet av det fjerde århundret,⁵ men enkelte av de intervjuede hevdet at det skjedde tidligere enn som så. "Den armenske kongen var den første som sendte soldater for å beskytte de kristne helligstedene, og de bygde også opp det armenske kvarteret," var det en som iherdig påstod. Om dette stemmer, er vanskelig å dokumentere. Kvarteret har imidlertid trolig eksistert siden det femte århundret.⁶

Når en utforsker det armenske kvarteret i Jerusalem, som dekker om lag en sjettedel av Gamlebyen, forstår en fort at det armenske folkemordet har stor betydning for de som bor der, slik det også har for hele den armenske nasjonen.⁷ Kart og plakater minner stadig de forbipasserende om det som skjedde i løpet av Den første

verdenskrig. Under intervjuene tok dessuten mange opp temaet av seg selv. "Alle armenerne her har personlige historier knyttet til folkemordet, og historiene forsvinner aldri," sa en middelaldrende kvinne. Jeg oppfattet en viss oppgitt tone i stemmen hennes. Folkemordet, for å bruke betegnelsen som armenerne og mange historikere mener er riktig, ble utført av "ungtyrkerne", og skal ha tatt livet av minst en million armenerne.⁸ Informantene var imidlertid mest opptatt av at folkemordet må anerkjennes, både av Tyrkia og andre land. Én av dem ytret seg dessuten slik: "Jeg sa til en tyrker: dere tok vårt land, drepte våre familier, men vi vil åpne et nytt kapittel, sitte ned med dere og snakke om fred."

Ifølge sosiologen Marina Kurkchian og iranisten Edmund Herzig ble ordene "Christian", "first" og "unique" tidlige viktige komponenter av den armenske identiteten.⁹ Dette stemmer overens med informantens syn på deres tro og Armenias tidlige konvertering til kristendommen. Men disse tre ordene angår det som skjedde før det armenske folkemordet. Mer negativt ladde ord som "offer" og "lidelse" ser i tillegg ut til å være viktige i forhold til Jerusalem-armenernes identitet, og deres forståelse av historien, samtidig som dette ikke synes å rukke ved deres stolthet.

Hva betyr sted for informantene?

Sted er ofte et viktig aspekt ved personers identitet. For informantene gjelder dette først og fremst Jerusalem, eller Det hellige land, og Armenia. "Jeg er ikke bare en armener, men en armener fra Jerusalem, og dette gir meg en spesiell identitet," presiserte en yngre mann. En annen så det slik at armenerne har et hellig oppdrag som de må utføre i Palestina. Religion, i tillegg til

de historiske narrative nevnt ovenfor, er derfor tydelig knyttet til informantens stedsidentitet i Jerusalem. Religion er likeså knyttet til deres syn på Armenia, igjen i stor grad fordi Armenia var det første landet som proklamerte kristendommen som offisiell religion. Det hellige fjellet Ararat fremheves dessuten ofte som et viktig symbol for armenerne.¹⁰ Likevel nevnte ingen av de intervjuede dette fjellet da vi snakket om stedsaspektet ved deres identitet.

Folkemordet kan også sees i forbindelse med stedsidentiteten. I Jerusalem følte armenerne et behov for trygghet, og som et resultat av dette, et eget lukket område i det armenske kvarteret, hvor mange flyktninger bosatte seg.¹¹ I dag er dette området fremdeles i all hovedsak stengt for ikke-armener, nå også fordi den pågående konflikten gjør dem utrygge. At informantene mener armenerne trenger en sterk stat er tilsvarende knyttet til et behov for beskyttelse, og flere av dem viste bekymring for Armenias fremtid fordi de anser landet som truet av dets naboer.¹² Mange av Jerusalem-armenerne har også familie og bekjente i Armenia, og landet har derfor en viktig betydning for dem. En eldre mann betegnet dessuten gjentatte ganger Armenia som "det grønne landet". Hans ønske om å bo der fremstod imidlertid som et slags drømmende narrativ som han visste at ville forbli nettopp en drøm.

Etnisitet, språk og religion

Selv om informantene mente at det er viktig å bevare den armenske kulturen, kan kulturbegrepet først og fremst anses som en samlebetegnelse for flere av de andre markørene. Etnisitet, språk og religion er mer spesifikt tre viktige faktorer som ble

fremhevet overfor meg. Det å være armenere som sådan er sentralt. Rett etter at jeg tilfeldigvis kom i snakk med en person utenfor det armenske kvarteret, fortalte han selv at han er armener. Det vitner kanskje om en stolthet. Historie og de andre aspektene som diskuteres i denne spørsmålsrekken er imidlertid integrert i det å være armener, eller armener i Jerusalem. Folkemordet er et aspekt av det å være armener globalt,

“Jeg er ikke bare en armener, men en armener fra Jerusalem, og dette gir meg en spesiell identitet.”

mens den lange historien i Jerusalem er særlig viktig for de armenerne som bor der. Det armenske språket markerer tydelig Jerusalem-armenernes gruppetilhørighet. Det har dessuten blitt utviklet en særegen armensk dialekt, påvirket av arabisk, men det fryktes at denne vil dø ut med de eldre i samfunnet.¹³ Noe av det som overrasket meg mest i møtet med mange av armenerne i Jerusalem, var imidlertid deres øvrige språkkunnskaper. Mange av dem snakker blant annet arabisk, hebraisk og engelsk, gjerne i tillegg til fransk eller tysk. “Dette er viktig fordi de andre gruppene rundt oss ofte har manglende språkevner,” sa flere til meg. “Vårt fokus på utdanning er vår fordel og vår styrke sammenlignet med for eksempel muslimene,” fikk jeg også høre. Samtidig ble det uttrykt bekymring fordi de høyest utdannede også ofte er dem som lettest kan forlate landet og få arbeid et annet sted. Armenerne hevder nemlig at de blir ekskludert fra det israelske arbeidsmarkedet.

Informantenes tro, den armenske apostoliske kristendommen, fremheves i litteraturen om armenere som et sentralt aspekt ved den armenske nasjonen og identiteten.¹⁴ Troen binder armenere over hele verden sammen.¹⁵ De av dem som har en lang historie i Jerusalem og det de anser som Det hellige land, og som velger å bli der fordi de mener stedet er hellig, er naturlig nok ikke noe unntak fra dette. Informantene viste tydelig at religion er en svært sentral identitetsmarkør for dem. De vil imidlertid ikke skille det å være armenere fra det å være kristen. “Kirken er vår nasjon og vår identitet,” uttrykte en av de intervjuede, og la til: “Til og med ateister er med i kirken for å holde på den armenske kulturen.” Om det i det hele tatt eksisterer en Jerusalem-armener som betegner seg selv som ateist, forble imidlertid uvisst for meg.

Det armenske samfunnet i Jerusalem ledes av et broderskap med en patriark i spissen. Dagens patriark, Torgom Manoogian, er imidlertid en eldre mann, og andre i patriarkatet styrer derfor nå samfunnet i praksis. I dag er også Jerusalem det eneste armenske samfunnet hvor lekfolk fremdeles ikke kan være med å velge kirkesamfunnets ledere. Dette til tross for at broderskapet også er deres politiske ledere, og at de driver de ulike institusjonene i det armenske samfunnet.^{xvi}

Israel og Palestina-konflikten

“Alt begynte i 1948. Det føles som en pil i hjertet for oss.” Den siterte mannen uttalte ordene med en blanding av sorg og sinne i stemmen. Det er klart at den pågående konflikten, som har eksistert deretter, og som ofte sies å være mellom israelere og palestinere, også i stor grad angår og

påvirker armenerne i Jerusalem. Det første spørsmålet jeg skal ta opp her omhandler hva informantene tenker om konflikten generelt. Mitt intervjumateriale kan oppsummeres slik: Samtlige mener at konflikten gjør livet svært vanskelig for dem og deres samfunn. De anser den israelske okkupasjonen som hovedproblemet i konflikten, og de viste sympati med både de muslimske og kristne palestinerne. Mange konkrete hendelser ble nevnt i løpet av intervjuene. Ofte er religion inne i bildet. Blant annet ble det berettet at ultraortodokse jøder stadig spytter på armener og andre kristne når de ser at de bærer kors. Da jeg befant meg i Jerusalem ble det utstett deportasjonsordre på tre unge armenske gutter fordi de yppet seg tilbake

“Armenerne er konfliktens balanse. Vi er nøytrale. Vi vil ikke blande oss inn i politikk, og respekterer alle.”

på de som spyttet på dem. Armenske ledere klarte imidlertid å forhindre dette etter å ha vunnet frem med “et intenst diplomati,” som de kalte det selv. Informantene hevdet at de israelske myndighetene ikke ønsker et mangfold av identiteter i Jerusalem og Israel. “De israelske myndighetene gjør livet vanskelig for oss på tusen forskjellige måter,” uttalte en av dem.

Men hvordan oppfatter de sin egen rolle i lys av den pågående konflikten? “Armenerne er konfliktens balanse. Vi er nøytrale. Vi vil ikke blande oss inn i politikk, og vi respekterer alle. Skriv dette ned,” sa en av Jerusalem-armenernes mange potte-

makere da jeg spurte om jeg kunne intervju ham. Han var nøye på at jeg skulle notere nøyaktig hva han sa. Da jeg forlot ham gikk jeg ut på gaten med et smil. Jeg så ikke opp fra notatblokken før jeg skimret et gevær rett foran meg. “Hva har du der?” spurte en israelsk soldat. “Jeg tar bare notater fra det jeg opplever i Jerusalem,” mumlet jeg. Soldaten ba om å få se på blokken, unnskyldte seg deretter og gikk videre, mens jeg tenkte at informanten ikke gjorde så dumt i å være tilbakeholden med hva han sa.

Selv om informantene uttalte seg svært forsiktig i begynnelsen av intervjuene, endret ofte situasjonsbeskrivelsene seg drastisk etter hvert. En av de som har en viktig rolle i det armenske samfunnet, og som på lik linje med de andre brukte lang tid på å finne ut om jeg var til å stole på, avsluttet et intervju som gikk over flere dager med å si: “Vi kaller oss nøytrale. Det er en fordel for oss. Men du har forstått at vi ikke er det. Selvfølgelig ikke. Men hva vi signaliserer ut er viktig.” Slik jeg ble fortalt av en rekke personer, er frykten for represalier fra israelske myndigheter årsaken til at armenerne stort sett snakker lite om deres situasjon til utenforstående. De hevdet at represaliene kommer i form av tvangsdeportasjoner, tvangsovertakelser av eiendommer, uforståelige skatteavgifter og lignende. Blant annet har armenerne blitt fratatt flere eiendommer både i Betlehem og i Jerusalem. Det armenske samfunnet er avhengig av leieinntekter fra sine mange eiendommer, og å miste disse er med andre ord en reell trussel mot deres samfunn. Mannen sitert ovenfor vektla derfor at om de først skal fortelle om sin situasjon, må det være “en kalkulert handling” som kan skape internasjonal oppmerk-

somhet og ikke kun nye represalier. Det palestinske Kairos-dokumentet,¹⁷ som ble publisert etter at jeg utførte mine intervjuer, er trolig ment som en slik handling.¹⁸ Dokumentet, som den armenske patriarken sluttet seg til, argumenterer for boikott og sanksjoner rettet mot den israelske okkupasjonen. Til meg vektla dessuten armenerne at de ønsker en fredelig og ikke-voldelig løsning på konflikten, og at de mener de ulike gruppene bør kunne leve med hverandre.

De andre religiøse og etniske gruppene

Jerusalem-armenerne uttalte ofte at de ønsker å ha god kontakt med både jøder, muslimer og andre kristne, selv om deres beretninger vitner om at dette ikke er lett. Samtidig sa de at de stort sett holder seg for seg selv. En forretningsmann ordla seg slik: "Det handler om å være forsiktig. Jeg har mange venner blant både jødene og muslimene. Men blir jeg invitert i selskap til for eksempel en fremtredende israeler, kan jeg ikke gå. Det kan være svært skadelig for forretningen min." Mannen hevdet at han uttalte seg på bakgrunn av erfaring.

Jeg ble dessuten ofte fortalt at de andre kristne, inkludert de palestinske kristne, er i samme båt som armenerne, for å bruke en metafor som en av informantene selv anvendte. Samtidig er det kjent at prester fra ulike konfesjoner til og med tyr til vold fordi de er uenige om rettighetene til særlig den Hellige Gravs Kirke.¹⁹ En eldre mann blant armenerne var så oppgitt over dette at han ikke lenger "følger noen prest", som han beskrev det selv, og heller går i kirken for å be alene. "Dette angår kun kontroll av eiendommer, og har ingenting med religion å gjøre," uttalte derimot en annen, og ville ikke snakke stort mer om det. "Det

som likevel virkelig skiller oss fra de andre kristne er at vi i tillegg tenker på folkemordet og Armenias fremtid," var det en tredje som presiserte, før han vendte tilbake til det han ser som det mer grunnleggende problemet i Jerusalem. "Alt her er en sirkel," sa han, og ble taus. Jeg regnet likevel med at han ville fortsette av seg selv. "Ja, og sirkelen går ikke noe sted. Vi kommer ikke ut av den. Situasjonen er som en akselerasjon. Alle springer. En kan ikke hoppe ut av dansen enten en vil eller ikke. Israel må stoppe. De må ta en beslutning. Også de er i en internasjonal kontekst. Vi går i samme gate som dem. Det finnes ingen minoritet i verden som ikke er en del av omgivelsene."

Det internasjonale samfunnet

Selv om alle av de intervjuede uttrykte meninger om situasjonen i Israel og Palestina, var det færre som mente noe om den internasjonale konteksten. Dette har trolig noe med deres ulike samfunnsmessige posisjoner og interesser å gjøre. Mange nevnte imidlertid det armenske folkemordet når de snakket om andre land, og budskapet er som nevnt at folkemordet må anerkjennes. En av dem uttrykte også at spesielt Norge burde gjøre dette på grunn av blant annet Fridtjof Nansens arbeid med armenske flyktninger. "Sverige har ikke den samme historiske tilknytningen til armenerne som Norge, men de anerkjenner folkemordet," sa han med en oppgitt tone. Enkelte ytret seg likevel også mer konkret om det internasjonale samfunnets rolle i forhold til de kristne i Israel og Palestina. Verken det internasjonale samfunnet generelt, eller de internasjonale kristne, bryr seg, ifølge dem. Om de først engasjerer seg for de kristne, er det kun de

palestinske kristne som er i fokus, fordi disse danner majoriteten blant de kristne i området. “Vi armenere er bare en etnisk minoritet innenfor en allerede liten kristen minoritet,” hørte jeg ofte. Ellers føler Jerusalem-armenerne at muslimene og jødene tar all oppmerksomheten. En av dem virket dessuten særlig skuffet over de internasjonale protestantene. “For dem kan det hellige like gjerne være en norsk fjord,” ytret han. “De er ikke opptatt av kristen tilstedeværelse i Det hellige land.” Den middelaldrende mannen, som ofte har møtt kristne delegasjoner fra vestlige land, virket sliten og trett. Kristensionistene, som ensidig støtter Israel, gjorde ham om mulig også enda mer fortvilet. “Stort sett er armenerne i Jerusalem glemt, ofte også av det internasjonale armenske samfunnet. De gir oss økonomisk støtte til å opprettholde de religiøse institusjonene, men glemmer at det ikke kun er et museum vi ønsker å drive her”, avsluttet han.

Den økende emigrasjonen blant kristne

Slik jeg ble fortalt, er den økende emigrasjonen blant kristne et resultat av den vanskelige sosiale og politiske situasjonen som eksisterer på grunn av okkupasjonen og konflikten. Dette samsvarer også med undersøkelser gjort blant kristne på Vestbredden.²⁰ Samtidig er Jerusalem, armenernes lange historie der og det religiøse aspektet ved dette, så viktig at ingen av dem jeg har hatt kontakt med ønsker å flytte. I alle fall ikke foreløpig. At samfunnet deres krymper, og at det derfor blir vanskeligere å holde på den armenske identiteten, gjør dem imidlertid svært triste. De viste en tydelig redsel for å miste det armenske samfunnet i Jerusalem. Ikke utelukkende på grunn av emigrasjon, men også fordi

flere og flere gifter seg med ikke-armenere. “Alt handler om tall. Det er vårt hovedanliggende,” sa en eldre mann. Han så intenst på meg før han la til: “Snart har vi institusjoner med få eller ingen tilbedere her. Da jeg gikk på skolen, var det 46 i klassen min. Nå er bare fem av dem igjen.” Samtidig finnes det ikke sikre tall på hvor mange armenere som har emigrert, og som en av informantene selv vektla, kan tall iblant overdrives eller underdrives i lys av ulike interesser.

Med en blanding av optimisme og sørgmodighet uttrykte imidlertid flere at alt handler om barnas fremtid, og om hvordan en kan motivere dem til å bli, selv om dette naturligvis ikke gjelder for en hver pris. Som en av dem uttrykte det, etter å ha vært nokså pessimistisk gjennom intervjuet: “Fremtiden er det som spiller en rolle. Vi må ha en visjon. Pessimisme er ikke interessant. Er det vel?”

Den sosiale identiteten

Det sies ofte at et menneske ikke har én identitet, men mange. Jeg tror dette er en riktig tilnærming når en skal undersøke menneskers komplekse identitetskonstruksjon, og de ulike gruppetilhørighetene et individ kan ha. I min undersøkelse diskuteres imidlertid kun den sosiale identiteten som er knyttet til mine informanternes forståelse av det å være armenere i Jerusalem. Informantenes identitetsmarkører kan vanskelig sees som uavhengige av hverandre. Religion fremstår som viktig i den sosiale situasjonen i dag, men religion er også en del av deres historiemarkør og deres stedsidentitet.

Dekorasjon på Sankt Jakob-kirken i den armenske delen av Jerusalem.

Informantene vil heller ikke skille det å være armenere fra det å være kristen. Identitetsmarkørene er med andre ord tydelig knyttet sammen, og de påvirker hverandre. Om en vil undersøke kompleksiteten rundt identitet, bør derfor de ulike teoretiske perspektivene heller ikke utelukke hverandre. Teorier om narrativer kan brukes til å forstå hvordan informantenes beretninger danner deres oppfattelse av verden.²¹ De

*“Vi armenere er bare en etnisk
 minoritet innenfor en allerede liten
 kristen minoritet.”*

påminner seg stadig om folkemordet, og det gir dem en følelse av å være konstant truet, samtidig som narrativene knytter alle armenere sammen som gruppe. Den kristne troen, og armenernes langvarige historie i Palestina, gir dessuten informantene en forståelse av å ha en spesiell posisjon i Jerusalem. Men på lik linje med de andre faktorene, er historiemarkøren også en del av den sosiale identiteten, og bør derfor også undersøkes ved hjelp av for eksempel sosial identitetsteori. Denne teorien tar for seg hvordan menneskers identitet skapes gjennom sosial interaksjon. Identitet sees som et resultat av hvordan et menneske identifiserer seg selv, og hvordan andre oppfatter, identifiserer eller kategoriserer individet eller den gruppen det tilhører.²²

Historie omhandler fortidige hendelser, men oppfattelser og tolkninger av historie konstrueres hele tiden i det sosiale samspillet i nåtiden. Det er ikke hvordan historien “faktisk var” som påvirker et men-

neskes identitet, men hvordan mennesket oppfatter historien.²³ Fortellingene om det som hendte markerer derfor tydelig forskjellene mellom ulike identiteter og grupper, og gir informantene tilhørighet til en gruppe som deler de samme narrativene. Selv om de fleste, inkludert det offisielle Tyrkia, er enige om at det skjedde grufulle drap på armenere under Den første verdenskrig, er det en vesensforskjell mellom å kalle dette et folkemord, et begrep som indikerer at det var en systematisk planlagt utryddelse av armenere, og å se drapene som en naturlig og uplanlagt følge av krig og sosiale opprør.

Armenerne i Jerusalem tilhører et lite og nokså lukket og homogent samfunn. Forhandling og videreføring av deres identitet skjer i de ulike institusjonene og i det sosiale samspillet. Narrativer om fortiden, videreføring av deres religiøse tro og etniske identitet, deres språk, stedsidentitet og syn på den pågående konflikten og de andre gruppene, er faktorer ved den sosiale identiteten som skapes blant informantene og de andre individene i det armenske samfunnet i Jerusalem. Ut ifra sosial identitetsteori, kan en si at dette er prosessen hvor de identifiserer seg selv.

Jerusalem-armenerne identifiserer imidlertid ikke bare seg selv, men de blir dessuten identifisert eller kategorisert av andre. Informantene fortalte at de opplever en manglende anerkjennelse, både av det israelske samfunnet og av verdenssamfunnet.²⁴ De føler at de blir sett på som en tapt gruppe, eller at de blir glemte. “Andre grupper” og deres handlinger og holdninger utgjør derfor en maktfaktor. De påvirker informantenes egen selvforståelse og identitet.²⁵ På grunn av denne negativt ladde markøren hevdet Jerusalem-armenerne at

deres fremtid er opp til dem selv. Fordi å fortelle bare gjør vondt verre, mente de at de selv må kjempe, uten hjelp fra omverdenen.

Den pågående konflikten i Israel og Palestina er noe informantene ikke kan unngå. De er sterkt knyttet til Jerusalem og det de ser som Det hellige land, men konflikten truer deres eksistens i området. Å være armener i Jerusalem er å leve med denne konflikten; en vanskelig politisk situasjon, vold, spyttesaker og tvangsdeportasjoner. De lever også med en følelse av å være oversett og overskygget av de mer fremtredende partene i området. Det viser seg ofte at en særlig fremhever enkelte identitetsmarkører når en lever i diaspora, eller tilhører en minoritet.²⁶ Armenerne i Jerusalem er en minoritet, og en utfordret sådan. Som et resultat av dette føler informantene at deres identitet er truet. De velger derfor i stor grad å leve og oppholde seg i armenernes lukkede kvarter, hvor de til daglig mer eller mindre kan "leve som armener" i fred.

Selv om informantene naturligvis ikke kun er "armener i Jerusalem", blir de faktorene som tilhører denne gruppetilhørigheten også særskilt viktige for dem. Deres stedsidentitet, deres historiske bakgrunn og deres religiøse, kulturelle og etniske tilknytning til Jerusalem er faktorene som de selv ønsker å fremheve, og utgjør bakgrunnen for at de ønsker å forbli i Jerusalem. Konflikten, i motsetning til de andre identitetsmarkørene, er en uønsket markør, men like fullt noe som påvirker dem og deres identitet. De faktorene informantene ønsker å fremheve sin identitet med, og markørene andre grupper påvirker deres selvforståelse med, danner derfor samlet den forståelsen de har av å tilhøre

armenerne i Jerusalem som en gruppe, og den identiteten denne gruppetilhørigheten gir dem.²⁷

Avsluttende paradokser og refleksjoner

Jeg oppfattet flere paradokser i informantenes uttalelser. Blant annet la de både vekt på at de ser seg selv som en nøytral balanse i konflikten, samtidig som de etter hvert fortalte meg hva de egentlig mener "om det hele". En kan kanskje belyse dette ut ifra sosiologen Erving Goffmans teatral frontstage- og backstage-teori. Menneskers formidling av identitet er ifølge Goffman situasjonsbestemt; en kan formidle en viss identitet eller rolle når en står overfor et publikum, mens ens selvforståelse kan være en annen når en er for seg selv, altså backstage.²⁸

Jerusalem-armenerne er tydelig opptatt av å symbolisere noe annet til samfunnet enn det de føler når de er for seg selv. Samtidig må en ikke overse at det er en spesiell frykt, og ikke et eget ønske, som gjør at de forholder seg nøytrale i offentligheten. I tillegg har også jeg vært et slags "publikum" overfor informantene, slik at mine intervjuer ikke nødvendigvis kan sies å ha funnet sted i en backstage-situasjon, selv om de intervjuede ga meg et innblikk i de følelsene og tankene de har når de er for seg selv. Det er i lys av dette også et paradoks i at armenerne iherdig hevdet at det er farlig å fortelle, og at det er deres politikk å ikke snakke, samtidig som de, riktignok etter å ha blitt bedre kjent med meg, valgte å fortelle likevel. Videre uttrykker de, som en av dem selv sa, at deres situasjon både er god og vanskelig på samme tid. Å fremstå som stakkarslige synes imidlertid å være det verste for dem. Uansett har de altså lært seg at å fortelle om

deres situasjon kan skade dem mer enn 3
gagne dem, og derfor ønsker de stort sett å
forholde seg tause.

Det ser ut til å være mange ulike inter-
esser og følelser som spiller inn i infor-
mantenes uttalelser. Det virker som om det
er en konflikt mellom hvordan de ønsker å
fremstille seg selv, eller armenerne som en
gruppe, og hvordan de egentlig føler at situ-
asjonen er. Det synes også å være en kon-
flikt mellom deres oppfattelse av å være
tilknyttet Jerusalem, historien og religio-
nen, versus deres frykt for fremtiden og
deres ønsker om å bo på mer fredfulle sted-
er. En kan trolig si at de har en sterk
tilhørighetsfølelse som de selv oppfatter
som stadig truet når de opplever å bli kate-
gorisert av andre som å ikke passe inn, kan-
skje helt til de selv ikke lenger er sikre på
om de virkelig hører til i Jerusalem. Ident-
titet er tross alt noe som hele tiden forhan-
dles og forandres. Nettopp derfor spiller
også både informantenes ønske om å frem-
stå som nøytrale i konflikten, samt de per-
sonlige og motstridende frustrasjonene,
inn i deres selvforståelse og identitetskon-
struksjon. Med andre ord bør ikke paradok-
sene forstås som et ubegripelig aspekt av
Jerusalem-armenernes identitet. Tvert om,
paradoksene er deres identitet – i alle fall
en viktig del av den.

• f •

- 1 Takk til Håkan Rydving, professor i religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen, for gode kommentarer på tidligere utkast. Samme takk går til Jørgen Jensehaugen og de anonyme fagfellene.
- 2 Shirvanian, Aris: "The Armenian church and communi-
ty", i Naim Ateek, Cedar Duaybis & Maurine Tobin (red.) *The Forgotten Faithful: A Window Into the Life and Witness of Christians in the Holy Land*. Jerusalem: Sabeel Ecumenical Liberation Theology Center, 2007. Informantene opererte også stort sett med tallet 2000, men ifølge enkelte kilder er det kun 1000 i dag. Se for eksempel Fossum, Egil: *Hos de kristne i Midtøsten: fra Alexandria til Aleppo*. Oslo: Emilia Forlag, 2003.

- 3 Artikkelen baseres på min masteravhandling. Bøe, Eyvind: *Når det er farlig å fortelle. Identitet blant armenere i Jerusalem*. Masteroppgave i religionsvitenskap, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap. Universitetet i Bergen, våren 2010. De kvalitative intervjuene ble utført i løpet av september 2009. Selv om informan-
tene i stor grad uttrykte svært like meninger, og at deres lille samfunn i sin helhet synes å være nokså homogent, skal intervjumaterialet naturligvis ikke generaliseres til å gjelde alle armenere i Jerusalem. For mer utfyllende detal-
jer om de metodiske og teoretiske valgene, samt selve temaet, henviser jeg til min masteroppgave.
- 4 Se for eksempel Zekkiyan, Boghos Levon: "Christianity to modernity", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 41–64; Sanjian, Ara: "The Armenian church and community", i Anthony O'Mahony (red.) *The Christian Communities of Jerusalem and the Holy Land: Studies in History, Religion and Politics*. Cardiff: University of Wales Press, 2003, s. 57–58.
- 5 Sanjian, Ara: "The Armenian church and community", i Anthony O'Mahony (red.) *The Christian Communities of Jerusalem and the Holy Land: Studies in History, Religion and Politics*. Cardiff: University of Wales Press, 2003, s. 57–60.
- 6 Tchamkerten, Astrig: *The Gulbenkians in Jerusalem*. Lisbon: Armenian Communities Department, 2006, s. 13–14.
- 7 Se Hovannisian, Richard G: "Genocide and independ-
ence", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005; Kurkchian, Marina & Edmund Herzig: "Introduction: Armenia and the Armenians", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005.
- 8 Se Dadrian, Vahakn N: *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus*. Oxford: Berghahn Books, 1995; Tchuy, Théo: *Ethnic Conflict and Religion: Challenge to the Churches*. Geneva: WCC Publications, 1997.
- 9 Kurkchian, Marina & Edmund Herzig: "Introduction: Armenia and the Armenians", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 3.
- 10 Se blant annet Gunner, Göran & Erik Lindberg (red.): *Längtan etter Ararat. En bok om Armenien och armenisk identitet*. Uppsala: Förlagshuset Gothia, 1985.
- 11 Sanjian, Ara: "The Armenian church and community", i Anthony O'Mahony (red.) *The Christian Communities of Jerusalem and the Holy Land: Studies in History, Religion and Politics*. Cardiff: University of Wales Press, 2003, s. 69–70; Shirvanian, Aris: "The Armenian church and community", i Naim Ateek, Cedar Duaybis & Maurine Tobin (red.) *The Forgotten Faithful: A Window Into the Life and Witness of Christians in the Holy Land*. Jerusalem: Sabeel Ecumenical Liberation Theology Center, 2007, s. 84.

- 12 Om Armenia, se Redgate, Anne Elizabeth: *The Armenians*. Oxford: Blackwell Publishers, 1998.
- 13 Vaux, Bert: "The Armenian dialects of Jerusalem", i Mica hel E. Stone, Roberta R. Ervine & Nira Stone (red.) *The Armenians in Jerusalem and the Holy Land*. Jerusalem: Massada Press, 2002, s. 231–254.
- 14 Se for eksempel Kurkchian, Marina & Edmund Herzig: "Introduction: Armenia and the Armenians", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005; Mæland, Jens Olav: *Glemt av sine egne. Rapport fra de kristnes situasjon i Det hellige land*. Oslo: Luther Forlag, 2009; Shirvanian, Aris: "The Armenian church and community", i Naim Ateek, Cedar Duaybis & Maurine Tobin (red.) *The Forgotten Faithful: A Window Into the Life and Witness of Christians in the Holy Land*. Jerusalem: Sabeel Ecumenical Liberation Theology Center, 2007; Redgate, Anne Elizabeth: *The Armenians*. Oxford: Blackwell Publishers, 1998.
- 15 Se for eksempel Tchuy, Théo: *Ethnic Conflict and Religion: Challenge to the Churches*. Geneva: WCC Publications, 1997; Mæland, Jens Olav: *Glemt av sine egne. Rapport fra de kristnes situasjon i Det hellige land*. Oslo: Luther Forlag, 2009; Kurkchian, Marina & Edmund Herzig: "Introduction: Armenia and the Armenians", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005.
- 16 Shirvanian, Aris: "The Armenian church and community", i Naim Ateek, Cedar Duaybis & Maurine Tobin (red.) *The Forgotten Faithful: A Window Into the Life and Witness of Christians in the Holy Land*. Jerusalem: Sabeel Ecumenical Liberation Theology Center, 2007, s. 84; Sanjian, Ara: "The Armenian church and community", i Anthony O'Mahony (red.) *The Christian Communities of Jerusalem and the Holy Land: Studies in History, Religion and Politics*. Cardiff: University of Wales Press, 2003, s. 65–66.
- 17 "A Moment of Truth", Kairos Palestine. 2009, www.kairopalestine.ps/ (30.03.2009).
- 18 Se Bøe, Eyvind: "En kalkulert måte å nå ut på", i Morgenbladet, Oslo, 16.–22. april 2010, eller <http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100416/ODEBATT/704099938> (16.04.2010).
- 19 Se for eksempel Fossum, Egil: *Hos de kristne i Midtøsten. Fra Alexandria til Aleppo*. Oslo: Emilia Forlag, 2003, s. 176.
- 20 *The Sabeel Survey on Palestinian Christians in the West Bank and Israel*. Jerusalem: Eucumenical Liberation Theology Center, 2006, s. 33.
- 21 Se for eksempel Somers, Margaret R: "The narrative constitution of identity: a relational and network approach", i *Theory and Society*, vol. 23, 1991, s. 605–649; Rotberg, Robert: *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict: History's Double Helix*. Bloomington: Indiana University Press, 2006; Graham, Brian & Peter Howard: "Introduction: heritage and memory", i Brian Graham & Peter Howard (red.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008; Mcdowell, Sara: "Heritage, memory and identity", i Brian Graham & Peter Howard (red.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008.
- 22 Se Jenkins, Richard: *Social Identity*. London: Routledge, 2004.
- 23 Se for eksempel Graham, Brian & Peter Howard: "Introduction: heritage and memory", i Brian Graham & Peter Howard (red.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008; Mcdowell, Sara: "Heritage, memory and identity", i Brian Graham & Peter Howard (red.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008.
- 24 Om anerkjennelseperspektivet, se Taylor, Charles: "The politics of recognition", i David T. Goldberg (red.) *Multiculturalism*. Oxford: Blackwell, 1994, s. 75–106.
- 25 Om makt og identitet, se blant annet Gullestad, Marianne: "Invisible fences: egalitarianism, nationalism and racism", i *Journal of the Royal Anthropological Institute*, vol. 8, nr. 1, 2002, s. 45–63; Jenkins, Richard: *Social Identity*. London: Routledge, 2004.
- 26 Se for eksempel Cohen, Robin: *Global Diasporas. An Introduction*. New York: Routledge, 2008; Jacobsen, Knut A. (red.): *Verdensreligioner i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 2005; Panossian, Razmik: "Homeland-diaspora relations and identity differences", i Edmund Herzig & Marina Kurkchian (red.) *The Armenians: Past and Present in the Making of National Identity*. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 239–241.
- 27 Ut ifra en forståelse av sosial identitet som å omhandle et individs kunnskap om å tilhøre en viss sosial gruppe, og at individets gruppetilhørighet gir personen visse følelser og verdier. Se Tajfel, Henri: *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s. 63.
- 28 Goffman, Erving: *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Allen Lane, (1959) 1969.